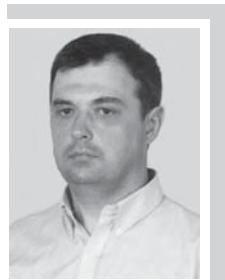

М. Д. МІЩЕНКО,
канд. соціол. наук

Mykhailo D. Mischenko,
Ph.D. in Sociology

СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

У суспільствах, в яких відбуваються швидкоплинні соціальні зміни, спостерігаються істотні відмінності у ставленні до важливих соціальних проблем між представниками різних вікових груп. Традиційно у старших вікових групах переважають консервативні погляди, які домінували в суспільстві в часи формування їх представників як особистостей. Молодші, у свою чергу, частіше заперечують усталені соціальні цінності та підтримують інноваційні соціальні ідеї.

Для України, як і для країн Східної та Центральної Європи в цілому, наприкінці вісімдесятих років такою стала ідея, яка поєднувала ідеї демократизації суспільно-політичного життя і ринкового реформування економіки. І насамперед молодь сприйняла ідеї соціально-політичних та економічних реформ і взяла в них активну участь.

Яке ж ставлення молоді до результатів цих реформ і до сьогоднішніх соціальних реалій? Адже відомо, що втілення будь-яких соціальних задумів часто приносить розчаруванням тим, хто їх підтримував. Сталося таке розчарування чи ні, яким є соціальне самопочуття різних груп молоді і як воно впливає на суспільно-політичні орієнтації молодих людей та на інтерес до політики в цілому, нам допоможуть відстежити результати соціологічних опитувань, які проводилися Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, Українським інститутом соціальних досліджень та Центром "Соціальний моніторинг".

Соціологічне опитування, яке проводилося цими дослідницькими установами у травні 2002 року*, показує, що соціальне самопочуття молоді істотно впливає на інтерес до політичного життя. Загалом серед молоді широко представлені як ті, хто

* Опитування проводилося з 16 по 22 травня 2002 року в усіх областях України, АР Крим та місті Києві; опитування проведено у 124 населених пунктах: в 69 містах і 55 селах. Всього опитано 2009 респондентів віком від 18 років і старших, у тому числі 617 – віком від 18 до 34 років. Рівень досягнення респондентів 75,9%. Вибіркова сукупність репрезентативна за основними соціально-демографічними ознаками. Стандартні відхилення при достовірних 95 відсотках і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,3–2,2 відсотка.

активно цікавиться проблемами політичного життя, так і ті, кого політика не цікавить. Серед молоді віком від 14 до 28 років близько третини зовсім не цікавляться політичним життям, 28% відповіли, що цікавляться, коли їх це стосується, 36% – “намагаються бути в курсі справ”, 1% – не лише цікавляться, але й беруть активну участь в політичному житті.

При цьому молоді люди, невдоволені своїми умовами життя в суспільстві, частіше, ніж ті, хто умовами життя вдоволений, виявляють ситуативний інтерес до політичних подій, частіше вибираючи варіант відповіді “цікавлюся, коли вони мене стосуються (відповідно 30 і 21%)”. Молоді люди, задоволені своїм життям, частіше не проявляють інтересу до політики взагалі (відповідно 34 і 45%). Тобто інтерес до політики у молодих людей певною мірою є проявом “нещасної свідомості”, соціального невдоволення.

Більшою мірою політичним життям цікавляться соціально активні молоді люди, які покладаються переважно на себе щодо влаштування власного життя. Так, якщо серед тих, хто відповів, що сам визначає свій життєвий шлях, хто відчуває при цьому себе незалежним у власному виборі, цікавляться політикою (намагаються бути “в курсі справ”) або беруть участь у політичному житті, 43%, то серед тих, хто вважає, що реально не впливає на те, що з ними відбувається, помітно менше – 30%.

Якщо говорити про взаємозв'язок ідейно-політичних орієнтацій та соціального самопочуття молодих людей, то, як свідчать результати опитування, молоді люди, які мають комуністичні орієнтації, рідше висловлюють задоволення власним життям (38%), ніж, скажімо, молоді люди з національно-демократичними орієнтаціями (52%). Найбільш високий рівень

Таблиця 1

**Розподіл відповідей респондентів на запитання
“Виберіть з кожної пари суджень одне, яке більшою мірою відповідає
Вашим власним поглядам” (травень 2002 року), %**

	Вік опитаних:	
	18–28 років	29 років і старші
Підтримка незалежності України	61	50
Підтримка ідеї об'єднання України та Росії в єдину державу	33	45
<i>Важко відповісти</i>	6	5
Підтримка демократії	74	64
Підтримка сильної, жорсткої влади, що в разі необхідності діє недемократичними методами	18	27
<i>Важко відповісти</i>	8	9
Поглиблення процесу інтеграції з Європейським Союзом	48	29
Поглиблення процесу інтеграції з Росією та СНД	39	55
<i>Важко відповісти</i>	13	16

задоволення власним життям серед тих, хто не орієнтується в політичних течіях (57%), що, на думку автора, є проявом низького інтересу до політики в цій групі молодих людей, про що йшла мова вище.

Тут можна відзначити ще одну цікаву обставину – рівень задоволення життям молодих прихильників національно-демократичної ідеології і тих її симпатиків, чий вік вищий 50 років, практично не відрізняється (відповідно 52 і 50%), тоді як рівень задоволення життям молодих симпатиків комуністичних ідей істотно вищий, ніж рівень задоволення їхніх однодумців старшого віку (відповідно 38 і 18%). Тобто можна говорити про помітний “емоційний консонанс” різних поколінь симпатиків національно-демократичних ідей і “емоційний дисонанс” різних генерацій симпатиків комуністичної іде-

ології в Україні. Тобто “розрив поколінь” у комуністичному русі має чіткі емоційні прояви, чого не можна сказати про націонал-демократів.

Загалом молоді люди частіше, ніж представники середнього і старшого поколінь, висловлюють підтримку незалежності України, демократії, інтеграції з західноєвропейськими країнами (див. табл. 1).

Якщо серед представників старшої вікової групи ставлення до незалежності України істотно зумовлене соціальним самопочуттям (підтримують незалежність 60% представників цієї вікової групи, задоволених своїм життям, і лише 41% невдоволених), то у молодіжному середовищі ставлення до незалежності мало залежить від соціального самопочуття (відповідно 63 і 58%).

Таблиця 2

Ставлення представників молодшої та старшої вікових груп до шляхів економічного розвитку. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Виберіть з кожної пари суджень одне, яке більшою мірою відповідає Вашим власним поглядам”, %

	Серед опитаних віком 18–28 роки	Серед опитаних віком понад 28 років
Підтримка ринкової економіки	77	51
Підтримка планової соціалістичної економіки	15	36
<i>Важко відповісти</i>	8	13
Земля може перебувати у приватній власності	64	47
Земля повинна перебувати лише в державній власності	23	40
<i>Важко відповісти</i>	12	14
При проведенні земельної реформи перевага повинна надаватися створенню на базі колишніх колективних господарств великих сільськогосподарських підприємств – об'єднань власників земельних паїв	31	44
При проведенні земельної реформи перевага повинна надаватися створенню на базі колишніх колективних господарств фермерських господарств	50	38
<i>Важко відповісти</i>	19	19
Орієнтація на поглиблення економічного співробітництва із західними країнами	49	31
Орієнтація на поглиблення економічного співробітництва з Росією та країнами СНД	37	54
<i>Важко відповісти</i>	14	14

Як відомо, визначення шляхів економічного розвитку було протягом останніх років і залишається зараз однією з пріоритетних тем політичних та суспільних дискусій. Врешті решт, прихильники яких саме поглядів здобудуть перемогу в цих дискусіях, значною мірою залежатиме від того, чію позицію підтримає громадська думка.

Як і на початку 90-х років, підтримка ринкових реформ частіше спостерігається серед представників молодших вікових когорт – якщо з-поміж респондентів віком понад 28 років прихильників ринкових реформ ненабагато більше, ніж симпатиків планової соціалістичної економіки, то серед тих, кому від 18 до 28 років, вони становлять переважну більшість (див. табл. 2).

У обох вікових групах підтримка ринкової економіки зростає із підвищенням добробуту. Проте якщо в старшій когорті серед представників найбільш бідної групи населення (тих, хто зазначив, що вони “ледве зводять кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти”) переважає підтримка соціалістичної економіки (відповідно 32 і 52%), то навіть у найбільш бідній групі молодшої вікової груп більше симпатиків ринкових реформ (відповідно 57 і 31%), а з-поміж тих, хто зазначає, що в цілому їм на життя вистачає, – відповідно 81 і 12%.

До того ж, слід зауважити, що частка незаможних у молодшій віковій групі значно нижча, ніж у старшій: зазначили, що їхня родина “ледве зводить кінці з кінцями”, відповідно 14 і 38%. Така різниця зумовлена насамперед тим, що у молодшій віковій групі значно більше економічно активних людей. Окрім того, у представників цієї групи більше можливостей знайти високооплачувану роботу (у тому числі й завдяки більш високому освітньому рівню, оволодінню спеціальностями, частіше затребуваними в сучасних економічних умовах). Однак 14% представників цієї вікової групи – безробітні (серед тих, кому понад 28 років – 9%), а 12% – домогосподарки (відповідно – 4%), і можна припустити, що значна частина з них є домогосподарками не з власної волі, а через неможливість знайти роботу. Але навіть серед безробітних представників молодшої вікової групи підтримують ринкову економіку 74%.

Про більш високий рівень адаптованості представників молодшої вікової групи до нових соціально-економічних умов свідчить те, що 50% з них задоволені своїм життям (незадоволених – 49%), тоді як серед тих, кому понад 34 роки – відповідно 29 і 68%. Але навіть серед невдоволених представників молодшої вікової групи підтримка ринкової економіки є дуже високою, тоді як серед невдово-

Таблиця 3
Рівень підтримки різних шляхів розвитку економіки представниками молодшої і старшої вікових груп залежно від рівня їхньої задоволеності життям, %

	Серед опитаних віком 18–28 років		Серед опитаних віком понад 29 років	
	Рівень задоволеності життям			
	Задоволені	Незадоволені	Задоволені	Незадоволені
Підтримка ринкової економіки	80	72	63	41
Підтримка планової соціалістичної економіки	14	19	27	44
Важко відповісти	6	9	10	15

лених життям представників старшої вікової групи переважає (хоч і незначною мірою) підтримка соціалістичної, планової економіки (див. табл. 3).

Очевидно, ставлення до шляхів економічного розвитку залежить від ідейно-політичних орієнтацій респондентів. І тому не дивно, що 90% представників молодшої вікової групи, які ідентифікують себе як прихильників національно-демократичної ідеології, підтримують розвиток ринкової економіки – адже ринкові засади розвитку економіки є однією із складових цієї ідеології. Але цікаво інше – серед респондентів віком 18–29 років, які вважають себе симпатиками комуністичних ідей, 53% також зазначили, що підтримують ринковий шлях розвитку економіки (і лише 42% – соціалістичний). Безумовно, виникає закономірне запитання, в чому ж тоді полягає “комуністичність” ідейно-політичних орієнтацій цієї групи респондентів. До речі, прихильники комуністичної ідеології у старшій віковій когорті більш послідовні: серед них лише 22% є прихильниками ринкової економіки, а більшість (67%) – соціалістичної. На нашу думку, ці дані ще раз підтверджують, що підтримка ринкової економіки для молодшої вікової групи стала певним “ідеологічним стереотипом”, тобто висловлювання такої підтримки є часто навіть не результатом усвідомленого вибору, а наслідком слідування певним “ідеологічним стандартам” свого соціального оточення.

Як показують результати дослідження, ставлення до шляхів економічного розвитку помітно пов’язане з орієнтаціями громадян в інших сферах, наприклад, із ставленням до незалежності України. Так, у віковій когорті від 18 до 29 років серед тих, хто підтримує незалежність України, 87% виступають за ринковий шлях розвитку економіки і лише 8% – за соціалістичний, тоді як з-поміж тих,

хто за об’єднання України з Росією – відповідно 58 і 32%. У старшій віковій групі цей взаємозв’язок ще помітніший: серед тих, хто підтримує незалежність, 69% висловилися за ринкову економіку і 21% – за планову, а з-поміж тих, хто за політичну інтеграцію України й Росії – відповідно 28 і 59%.

Так само в обох вікових групах підтримка ринкової економіки помітно пов’язана з підтримкою демократичного шляху розвитку. Серед респондентів віком від 18 до 28 років, які виступають за демократію, 83% підтримують ринкову економіку і лише 11% – планову; з-поміж тих, хто хотів би, щоб в Україні була “сильна, жорстка влада, яка в разі необхідності діє недемократичними методами” – відповідно 61 і 32%. Як і в попередньому випадку, в старшій віковій групі ця тенденція виражена значно більшою мірою. Серед тих її представників, хто виступає за демократію, співвідношення прихильників ринкової і соціалістичної економік становить 62 і 27%, а з-поміж тих, хто за “сильну і жорстку владу” – відповідно 26 і 64%.

Більш високий рівень підтримки представниками молодшої вікової групи, порівняно із старшою, ринкової економіки обумовлює і більшу підтримку запровадження ринкових відносин в аграрному секторі, важливою складовою яких є приватна власність на землю. У молодшій віковій групі тих, хто вважає, що земля може перебувати у приватній власності, значно більше, ніж тих, хто переконаний, що земля повинна перебувати лише у власності держави. Тоді як у старшій віковій групі частки прихильників приватної і державної власності на землю приблизно однакові (див. табл. 2).

Важливо також зазначити, що серед сільських мешканців в обох вікових групах, частка тих, хто виступає за приватну власність на землю, пе-

реважає. Але у молодшій групі ця перевага помітніша – за приватну власність висловилися 62% її представників, що мешкають на селі, а за державну – лише 24%; у старшій віковій групі – відповідно 48 і 39%.

До того ж, респонденти віком від 18 до 28 років, відповідаючи на запитання про шляхи здійснення ринкових реформ в аграрному секторі, частіше вважають, що при реформуванні колгоспів перевага повинна надаватися створенню на базі колишніх колективних господарств фермерських господарств, тоді як респонденти віком понад 28 років – великих сільськогосподарських підприємств – об'єднань власників земельних паїв (які досить часто мало відрізняються від колгоспів). У молодшій віковій групі за перший шлях реформування

колгоспів виступають 50%, за другий – 32%, у старшій – відповідно 36 і 45%.

На формування суспільно-політичних орієнтацій істотно впливають оцінки процесів і змін, які відбуваються в українському суспільстві. Молоді люди частіше, ніж представники середнього та старшого покоління, позитивно оцінюють зміни, які протягом останніх двох-трьох років сталися в багатьох сферах, наприклад, в економіці, в культурі і духовному житті, в засобах масової інформації. Разом з тим, майже половина опитаних молодих людей вказує на погіршення в побуті, умовах життя людей, майже третина – в забезпеченні законності та правопорядку (див. табл. 4).

Таблиця 4
Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Які зрушення Ви спостерігаєте в житті України протягом останніх двох–трьох років?”, залежно від віку опитаних (травень 2002 р.), %

	Стало краще		Нічого не змінилося		Стало гірше		Важко сказати	
	Вікові групи		Вікові групи		Вікові групи		Вікові групи	
	18–28 років	29 років і старші	18–28 років	29 років і старші	18–28 років	29 років і старші	18–28 років	29 років і старші
В економіці	30	25	42	38	20	30	8	7
У політичному житті	14	13	50	48	17	23	19	16
У галузі культури і духовного життя	29	19	40	42	21	29	10	10
У галузі зовнішньої політики	19	16	42	42	11	16	28	26
У відносинах між країнами – колишніми республіками СРСР	21	23	44	40	16	19	19	18
У побуті, умовах життя людей	13	9	36	33	46	53	5	5
У діяльності засобів масової інформації: газет, радіо, телебачення	38	28	41	44	13	17	8	11
У забезпеченні законності та правопорядку	12	7	49	44	31	37	8	12
У міжнародних відносинах	19	14	50	47	10	15	21	24
У галузі прав і свобод людини	11	7	51	47	23	27	15	19

Частка тих, хто вказує на погіршення ситуації щодо прав і свобод людини, більша за частку тих, хто вважає, що ситуація у цій сфері покращилася.

Важливим аспектом політичної свідомості молодих людей є оцінка ними політичної системи країни, громадянами якої вони є. Ця оцінка визначалася за десятибальною шкалою, де “10” означає “дуже добра”, а “1” – “дуже погана”. Загалом оцінка молоддю політичної системи нашої країни досить низька (див. табл. 5). Якщо вважати, що негативній оцінці цієї системи відповідають значення від 1 до 5, а позитивній – від 6 до 10, то позитивну оцінку вислов-

люють лише 10% молодих людей, а негативну – 76%. При цьому негативно оцінюють соціально-політичну систему молоді люди з різними суспільно-політичними орієнтаціями, негативна оцінка висловлюється навіть більшістю (64%) тих молодих людей, які задоволені умовами власного життя.

Якщо порівняти цю оцінку з тією, яку молоді люди давали у 1996 році (оскільки тоді опитувалися лише молоді люди віком від 18 до 28 років, порівняння можна проводити лише стосовно цієї вікової групи), то за шість років вона практично не змінилася (див. табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл відповідей респондентів на запитання
“Перед Вами шкала, на якій “1” означає дуже погану політичну систему,
а “10” – дуже добру. Якою цифрою на цій шкалі Ви оцінили б
політичну систему, яка існує в нашій країні зараз?”, %

Червень 2002 року (серед респондентів віком від 14 до 28 років, N= 2007)											
Дуже погана	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Дуже добра
	13	12	21	16	14	5	3	1	0,7	0,5	
Середній бал – 3,55											
Важко відповісти – 14 %											
Червень 2002 року (серед респондентів віком від 18 до 28 років, N= 1446)											
Дуже погана	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Дуже добра
	15	13	21	15	14	6	3	1	0,8	0,4	
Середній бал – 3,46											
Важко відповісти – 11%											
Вересень 1996 року* (серед респондентів віком від 18 до 28 років, N= 462)											
Дуже погана	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Дуже добра
	17	13	20	12	13	8	4	2	1	0,1	
Середній бал – 3,50											
Важко відповісти – 10%											

* Опитування “Ціннісні орієнтації населення-1996”, проведено Центром “Соціальний моніторинг” та Українським інститутом соціальних досліджень у вересні 1996 року, вибіркова сукупність 2811 респондентів від 18 років та старші, яке було складовою проекту “Світове дослідження цінностей” (World Values Survey), керівник проекту – Р. Інглхарт, керівник дослідження в Україні – О. Балакірєва.

Так само молодь невдоволена тим, як відбувається процес демократизації в Україні. 77% опитаних молодих людей висловлюють невдоволення його перебігом. 71% опитаних представників молоді вважають, що права людини в Україні або зовсім не поважаються (так відповіли 27% з-поміж них), або “не дуже поважаються” (44%).

Загалом це свідчить про низький рівень задоволеності молодих людей ситуацією в країні. На цьому тлі в молодіжному середовищі формується конфліктний потенціал.

За період з 1993 по 1998 рік істотно зменшилася частка молодих людей, схильних до участі в акціях протесту, викликаних різними політичними мотивами, у 2002 році порівняно з 1998-м вона зросла, хоча й залишалася істотно меншою, ніж 1993-го (див. табл. 6). Незмінною залишилася лише частка респондентів, здатних взяти участь в акціях протесту, зумовлених прагненням домогтися возз'єднання України з Росією. Цей мотив, а також мотиви “необхідність боротьби за владу трудящих, проти встановлення капіталістичного ладу” і “боротьба за автономію чи повну незалежність мого регіону від України” найрідше здатні спонукати молодих людей до участі в акціях протесту, тобто названі політичні цілі є найменш привабливими для молодих людей. Потрібно також зазначити, що 65% респондентів, які назвали серед можливих мотивів участі в масових акціях “боротьбу за автономію чи повну незалежність мого регіону від України”, одночасно назвали і “захист незалежності і територіальної цілісності України”, на основі чого можна стверджувати, що більшість із них, називаючи цей мотив, мали на увазі вимоги більшої самостійності свого регіону від центру, ніж його вихід із складу України. Це підтверджується й тим, що най-

частіше цей мотив називається не лише молодими мешканцями АР Крим (тут його назвали 25%), що традиційно характерно для півострова, а й мешканцями Західного регіону (19%).

Найчастіше ж молодь може спонукати до участі в опозиційних виступах зниження рівня життя, боротьба за чистоту довкілля, захист демократії, прав людини та захист незалежності і територіальної цілісності України. При цьому мотив зниження рівня життя молоді люди називають однаково часто незалежно від рівня власного добробуту. Ті молоді люди, які позитивно оцінюють політичну систему України, помітно частіше готові відстоювати її незалежність і територіальну цілісність, аніж ті, хто оцінює політичну систему негативно (відповідно 49 і 38%).

Про зростання конфліктного потенціалу в молодіжному середовищі свідчить і та обставина, що порівняно з 1993 роком істотно зменшилася частка тих, хто засуджує такі форми протесту, як бойкот органів влади, несанкціоновані мітинги та демонстрації, незаконні страйки. Разом з тим знизилася частка респондентів, які схвалюють легітимні акції протесту: санкціоновані мітинги та демонстрації, страйки. Хоча ставлення до вкрай радикальних форм протесту, таких, як захоплення приміщень, блокування руху на дорогах та залізницях, створення незаконних збройних формувань, вуличні заворушення та погроми залишається як і раніше вкрай негативним (див. табл. 7).

Ті, хто позитивно оцінює політичну систему України, порівняно з тими, хто оцінює її негативно, частіше засуджують нелегітимні форми соціального протесту: несанкціоновані мітинги та демонстрації засуджують відповідно 49 і 38%; незаконні страйки — 57 і 45%.

Таблиця 6
 Розподіл відповідей респондентів на запитання “Що може спонукати Вас взяти участь в акціях протесту?”, %

	Так				Ні				Важко відповісти			
	Вікові групи				Вікові групи				Вікові групи			
	16-28 років		14-28 років		16-28 років		14-28 років		16-28 років		14-28 років	
Мотиви участі в акціях протесту	Травень 1993 року, N=386	Грудень 1998 року, N=549	Червень 2002 року, N=1758	Червень 2002 року, N=2007	Травень 1993 року, N=386	Грудень 1998 року, N=549	Червень 2002 року, N=1758	Червень 2002 року, N=2007	Травень 1993 року, N=386	Грудень 1998 року, N=549	Червень 2002 року, N=1758	Червень 2002 року, N=2007
Зниження рівня життя моєї сім'ї	71	39	48	48	17	40	39	39	12	21	13	13
Боротьба за чистоту навколишнього середовища	68	31	43	43	19	47	46	46	13	22	11	13
Захист демократії, прав людини	63	34	43	42	24	39	44	44	13	27	13	14
Боротьба з засиллям представників влади	33	23	29	28	51	48	55	54	16	29	16	18
Захист незалежності та територіальної цілісності України	50	22	37	37	36	52	50	49	14	26	13	14
Боротьба за воз'єднання України з Росією	—	12	13	13	—	63	75	74	—	25	12	13
Боротьба за свободу економічної діяльності, лібералізацію економіки	39	14	19	19	46	53	61	60	15	23	20	21
Необхідність боротьби за владу трудящих, проти встановлення капіталістичного ладу	16	8	12	13	70	66	71	69	14	26	17	18
Боротьба за автономію чи повну незалежність мого регіону від України	19	4	11	11	66	70	75	74	15	26	14	15

Таблиця 7

Розподіл відповідей респондентів на запитання “Як Ви поставитесь до того, що яка-небудь група людей може застосувати такі засоби для відстоювання своїх прав та інтересів?”, %

	Схвалюю		Відносно байдуже				Засуджую				Важко відповісти	
	16-28 років		14-28 років		16-28 років		14-28 років		16-28 років		14-28 років	
	Травень 1993 р., N=387	Червень 2002 р., N=1758	Травень 1993 р., N=469	Червень 2002 р., N=1758	Травень 1993 р., N=469	Червень 2002 р., N=1758	Травень 1993 р., N=469	Червень 2002 р., N=2007	Травень 1993 р., N=469	Червень 2002 р., N=1758	Травень 1993 р., N=469	Червень 2002 р., N=2007
Санкціоновані мітинги та демонстрації	48	37	34	43	8	11	11	10	9	10	10	10
Санкціоновані страйки	43	35	27	43	20	13	13	12	9	10	10	10
Бойкот – відмова від виконання рішень адміністрації, органів влади	18	23	25	39	39	25	25	18	13	14	14	14
Несанкціоновані мітинги та демонстрації	7	11	20	38	55	38	38	18	13	14	14	14
Незаконні страйки	4	10	16	33	66	45	45	14	12	13	13	13
Захоплення приміщень, блокування руху на дорогах та залізницях	2	5	11	15	75	71	70	12	9	10	10	10
Створення незалежних від Президента та уряду збройних формувань	5	5	11	17	67	66	65	17	12	13	13	13
Вуличні заворушення, погроми	–	3	–	11	–	81	80	–	5	6	6	6

Загалом на основі викладеного ми можемо констатувати, що:

— для молоді властивий більш високий рівень соціального самопочуття порівняно із старшими віковими групами;

— інтерес до політики частіше проявляється серед молодих людей, невдоволених своїм соціальним становищем і разом з тим, соціально активних;

— молоді люди з правими та правоцентристськими політичними орієнтаціями частіше задоволені своїм становищем у суспільстві, ніж молодь з лівими поглядами;

— якщо підтримка людьми старшого віку незалежності України та ринкових реформ істотно залежить від рівня задоволеності соціальним становищем, то серед молоді ця залежність мало виражена. Це свідчить про те, що підтримка ринкової економіки для молодшої вікової групи стала певним “ідеологічним стереотипом”, тобто висловлювання на її користь часто є не результатом усвідомленого вибору,

а наслідком слідування певним “ідеологічним стандартам”, які домінують у груповій свідомості;

— відносно високий рівень соціального самопочуття поєднується з низьким рівнем задоволеності молодих людей ситуацією в країні. Хоча молоді люди частіше, ніж представники середнього і старшого поколінь, висловлюють підтримку незалежності України, демократії, ринкової економіки, частіше за них констатують позитивні зміни, які відбуваються в суспільстві, все ж загалом вони досить критично сприймають соціальні реалії, що призводить до зростання протягом останніх кількох років конфліктного потенціалу молодого покоління;

— Зза таких обставин популярність опозиційних ідей серед молоді матиме тенденцію до зростання, однак опозиційні настрої серед молоді, на відміну від старшого покоління, виходячи з викладеного у статті, матимуть не “аномічний”, а конструктивно-творчий характер.

Подано до редакції 30.01.2004

Abstract.

SOCIAL SITUATION AS A FACTOR INDICATING SOCIAL AND POLITICAL ATTITUDES OF THE UKRAINIAN YOUTH

The article examines the social situation of the Ukrainian youth in the context of young people's social and political attitudes and preferences. It is demonstrated that this correlation is less evident in the youth population as compared with older age groups. The support to the country's sovereignty, democratic values and market economy has become an ideological cliché for many young people. At the same time, young people are rather critical about many social realities of contemporary Ukraine, which contributes to the 'conflict capacity' in the youth environment.
